

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Абакумова Олександра Юрійовича «Тактичні операції під час
розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання
неправомірної вигоди службовою особою», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є одним із найбільш небезпечних, поширених і латентних корупційних кримінальних правопорушень. Запорукою їх ефективного розслідування є використання всього арсеналу криміналістичних засобів, методів і прийомів, зокрема найдієвішого з них – тактичних операцій.

Аналіз статистичних даних останніх років щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою засвідчує невтішну ситуацію щодо ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень і досягнення завдань кримінального провадження. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, за ст. 368 Кримінального кодексу України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» протягом 2021/2022/2023 роки – зареєстровано 1577/988/1403 кримінальних правопорушень. Вручено 1157/242/422 повідомлення про підозру, до суду з обвинувальним актом направлено 1027/121/237 кримінальних проваджень.

Такі статистичні показники дають підстави стверджувати про недостатню ефективність засобів і методів, які використовують правоохоронні органи під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, демонструють складнощі доказування обставин таких кримінальних правопорушень, що унеможлиблює досягнення завдань кримінального провадження.

У юридичній літературі проблематика тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою не була предметом окремого наукового дослідження. З огляду на вказані на інші обставини, проблематика дослідження Абакумова Олександра Юрійовича є актуальною.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у **нормативно-правових актах, наукових програмах та планах**: відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021), Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 року № 435-р), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня 2022 року (протокол № 14), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1120, 2022 рік).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, є обґрунтованими і достатньо переконливими. Для досягнення поставленої мети

з точки зору методології дисертаційне дослідження Олександра Юрійовича Абакумова базується на основі використання широкого спектру як загальнонаукових, такі і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження.

Дисертант у роботі використав належні емпіричні джерела: статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Державної судової адміністрації України за 2020–2023 роки та січень–березень 2024 року; дані, отримані внаслідок вивчення 152 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 368 КК України здійснювали протягом 2019–2023 років; результати анкетування 115 слідчих Національної поліції України та 76 детективів Національного антикорупційного бюро України, 87 прокурорів, зокрема прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Емпіричні дослідження проводили в усіх регіонах України. Використано власний практичний досвід автора на різних посадах НАБУ.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Результатам дисертаційного дослідження О.Ю. Абакумова характерний належний ступінь наукової новизни, який визначається тим, що на основі ґрунтовного вивчення законодавства, наукових праць, оперативно-розшукової, слідчої, судової та експертної практики, сформовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, визначено низку положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну, зокрема:

вперше:

– розроблено класифікацію тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

службовою особою відповідно до завдань, на виконання яких спрямовані тактичні операції: 1) за етапами досудового розслідування (тактичні операції початкового та наступного етапів розслідування); 2) за тактичними завданнями, на виконання яких спрямовані тактичні операції («Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення», «Встановлення епізодів протиправної діяльності», «Встановлення характеру неправомірної вигоди», «Встановлення співучасників» тощо);

– висвітлено кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, такі як: сліди – предмет посягання – способи вчинення – дані про особу правопорушника; особа правопорушника – мотив, мета – засоби – місце, час – обстановка – спосіб вчинення – сліди тощо, відомості про які надають можливість проаналізувати слідчі ситуації та запланувати з огляду на відповідні тактичні операції;

– сформовано тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою («Затримання правопорушника»; «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди»); наступного етапу розслідування («Розшук правопорушника», «Документ», «Розшук майна»); тактичні операції, спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування цього кримінального правопорушення («Умови надання неправомірної вигоди», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування», «Нейтралізація тиску на свідків», «Встановлення психологічного контакту»);

– виокремлено попередню (дослідчу) перевірку – передумову реалізації початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що полягає в перевірці отриманої первинної інформації, реалізується за умов дефіциту часу з використанням методів і засобів оперативно-розшукової діяльності, впливає на прийняття

процесуального рішення щодо обґрунтованості початку досудового розслідування.

Зміст заявлених положень наукової новизни розкритий та обґрунтований у тексті дисертаційного дослідження, підтверджений результатами емпіричних досліджень здобувача.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових працях, серед яких чотири статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у шести тезах доповідей, опублікованих у збірниках науково-практичних конференцій та одній навчально-методичній праці.

Таким чином, ознайомившись із дисертацією та публікаціями Олександра Юрійовича Абакумова з теми дослідження можна прийти до висновку, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, є обґрунтованими, об'єктивними, достовірними та містять елементи наукової новизни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення процесу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 28 березня 2024 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 20-ОП);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень проблем проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

(акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 21-НД, акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 01 квітня 2024 року).

Впровадження засвідчують відповідні акти, додані у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертаційної роботи О.Ю. Абакумова відповідає встановленим вимогам. Вона структурована і складається з анотації, вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 джерела на 29 сторінках) і п'яти додатків (на 44 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 305 сторінок, з них основного тексту – 216 сторінок.

Дисертація виконана державною мовою, науковим стилем викладу.

Автор системно та логічно відобразив зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем згідно предмета дослідження. Послідовно та змістовно розкриті мета і завдання дослідження з відображенням їх у висновках до розділів і загальних висновках, що сприяє легкості та цілісності сприйняття наукового доробку. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовані здобувачем в тексті поданої праці.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, наведено актуальність обраної теми та відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження та ін.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правові засади дослідження тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» вирішуються такі завдання:

– розкриваються питання стану наукової розробленості тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.1);

– визначаються поняття, зміст і завдання тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.2);

– формуються правові засади реалізації тактичних операцій за даних умов (підрозділ 1.3);

– висвітлюються особливості використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.4).

У другому розділі дисертації «Види тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» вирішуються такі завдання:

– формуються тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 2.1)

– виокремлюються тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 2.2).

– пропонуються тактичні операції щодо виконання окремих тактичних завдань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 2.3).

У третьому розділі дисертації «Окремі тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» вирішуються такі завдання:

– пропонується тактична операція «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» під час розслідування прийняття пропозиції,

обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 3.1);

– розроблюється тактична операція «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 3.2);

– формується тактична операція «Встановлення співучасників» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 3.3).

Важливо, що висновки, сформульовані дисертантом, відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Автором використано значну кількість літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України, джерела іноземних держав.

Таким чином, дисертація відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Абакумова Олександра Юрійовича, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Висвітлюючи проблематику, за змістом підрозділу 1.2. «Поняття, зміст і завдання тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» здобувач вказує про важливість міжнародного співробітництва під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Автор підкреслює, що здійснення співробітництва здійснюється відповідно до укладених Україною міжнародних договорів у сфері запобігання та протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями. Міжнародну правову допомогу та інші види міжнародного співробітництва здійснюють компетентні органи відповідно до законодавства та міжнародних договорів України. Погоджуючись із автором у цій частині,

виникає питання: чи сформовано за результатами дослідження тактичні операції, які включають заходи міжнародного співробітництва, у тому числі й шляхом діяльності міжнародних (спільних) слідчих груп?

2. Здобувач у вступі роботи зазначив про ґрунтовну емпіричну базу дослідження, серед якої використано різні джерела, у тому числі статистичні й аналітичні матеріали правоохоронних органів; дані, отримані внаслідок вивчення кримінальних проваджень, розслідуваних за ст. 368 КК України; результати анкетування слідчих Національної поліції України, детективів Національного антикорупційного бюро України, прокурорів та ін. Вказано, що використано власний практичний досвід автора на різних посадах НАБУ.

Однак, вивчення змісту дисертації засвідчило, що автор переважно аргументував запропоновані теоретичні положення статистичними та аналітичними матеріалами, результатами анкетування практичних співробітників. При цьому за текстом роботи недостатньо аналізуються приклади із практики слідчого (детектива) щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Слід визнати, що окремі приклади з практики наводяться (наприклад, вдало аналізується висновок судового експерта у підрозділі 2.1 дисертації та відповідному додатку до дисертації), вивчається ряд судових рішень національних судових інстанцій та Європейського суду з прав людини. Підсумовуючи, варто висловити побажання здобувачу про більш активне використання даних практики слідчого (детектива), адже ілюстрування теоретичних положень прикладами із практичної діяльності, у тому числі із власного досвіду, лише б підвищило репрезентативність отриманих висновків.

У той самий час, зазначені зауваження можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертант відповідально дотримався

норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дисертаційна робота Абакумова Олександра Юрійовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Абакумова Олександра Юрійовича на тему «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем щодо формування тактичних операцій задля вирішення завдань розслідування.

2. Дисертація «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор **Абакумов Олександр Юрійович** заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

факів
Україні
ДОВІР
Академія внутрішніх справ
В. В.

Вікторія ЗАРУБЕЙ